



การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยกระบวนทัศน์ทางเลือกเชิง

เหตุผล: การทำแท้งในสังคมไทย

กฤษณะโชติ บัวหล้า *

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ประเทศไทย

An Explanation of the Social Phenomena with Rational Choice

Paradigm: Abortion in Thai Society

Krisanachot Bualar *

School of Social and Environmental Development, NIDA, Thailand

Article Info

Academic Article

Article History:

Received 21 January 2020

Revised 6 September 2020

Accepted 9 September 2020

คำสำคัญ

ปรัชญาสังคมศาสตร์

กระบวนทัศน์ทางเลือกเชิง

เหตุผล

ปรากฏการณ์ทางสังคม

การทำแท้ง

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายการทำแท้งในสังคมไทยด้วยปรัชญาสังคมศาสตร์ ปรากฏการณ์นี้ถูกวิเคราะห์ผ่านกระบวนทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผล ซึ่งเสนอว่าการกระทำของมนุษย์เกิดจากความเชื่อและเป้าหมายที่มีเหตุผล การที่ผู้หญิงในสังคมตัดสินใจทำแท้งจึงมีเหตุผลจากทางเลือกและตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดบนพื้นฐานการให้เหตุผลทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามการศึกษาพบว่าการตัดสินใจทำแท้งไม่ได้อยู่บนพื้นฐานอรรถประโยชน์สูงสุดเสมอไป เนื่องจากการกระทำของบุคคลมักมีรากฐานของกรอบคิด ความคาดหวัง อารมณ์ การจินตนาการ และความขัดแย้งที่ไร้ตรรกะเข้ามาเกี่ยวข้อง วิธีการเลือกเชิงเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์จึงไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การทำแท้งได้อย่างเพียงพอ ดังนั้นการนำศาสตร์ทางพุทธิปัญญาเข้ามาจะช่วยขยายขอบเขตการทำความเข้าใจเหตุผลและอธิบายการเลือกของบุคคลในบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ดียิ่งขึ้น

* Corresponding author

E-mail address:

Krisanachot@gmail.com

Keywords:

Philosophy of social science
rational choice paradigm
social phenomena
abortion

Abstract

This article aims to understand and explain abortion in Thai society with regard to social science philosophy. The phenomenon is analyzed through a rational choice paradigm which suggests that human's decision making behavior is based on a set of beliefs and purposes. Women in society sometimes decide to have an abortion and they have reasons for their choices and often make decisions based on their best interests or economic reasoning. However, studies have found abortion decisions are not always based on utility maximization. Forasmuch the actions of a person involved the frame of mind, expectations, emotions, imagination, and conflicts without logic. Therefore, economic reasoning methods alone cannot adequately explain abortion, and the introduction of cognitive science could help expand our scope of understanding and illustrate people's reasoning choices in different cultural contexts.

1. บทนำ

การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอันเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์โดยใช้ความเป็นเหตุผลหรือตรรกะที่เป็นทางการอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ เนื่องจากการอธิบายและทำนายทางสังคมศาสตร์ยังมีข้อจำกัดต่อการทำความเข้าใจ (Understanding) ความหมายของปรากฏการณ์ โดยเฉพาะพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีขอบเขตที่กว้างกว่าปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการตีความ (Interpretation) เพื่อเข้าใจถึงแก่นแท้ของสิ่งและสอดคล้องกลมกลืนกัน (Rosenberg, 2001) การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในศาสตร์ทางสังคมวิทยา จิตวิทยา สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรือรัฐศาสตร์ จำเป็นจะต้องมีจุดยืนทางญาณวิทยา (Epistemology) และวิธีวิทยา (Methodology) ในการอธิบายและทำความเข้าใจต่อความเป็นไปภายใต้จุดยืนทางญาณวิทยาที่แตกต่างกัน (Gordon, 1991)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยเฉพาะปัญหาของสังคมโดยการอธิบายด้วยทฤษฎีทางสังคมศาสตร์จึงมีการถกเถียงถึงความสามารถในการทำนาย เนื่องจากการศึกษาทางสังคมศาสตร์มักจะมีติดโยงกับบริบท พื้นที่ บรรทัดฐาน หรือประสบการณ์ของผู้ที่ถูกรับศึกษา เงื่อนไขเหล่านี้จึงทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมมีข้อจำกัด การทำความเข้าใจกับพื้นฐานทางปรัชญาของสังคมศาสตร์จึงต้องมีความกระจำจืดในการนำเสนอข้อเท็จจริงอันเป็นแก่นแท้ของความจริง (Flyvbjerg, 2001) ผู้ศึกษาหรือนักวิจัยจึงจำเป็นต้องตระหนักว่าตนกำลังศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมภายใต้กระบวนการทัศน์ใด

กระบวนการทัศน์ทางปรัชญาเพื่อการแสวงหาความรู้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับนักวิจัย การตระหนักของผู้ศึกษาว่าสิ่งที่ตนกำลังศึกษาอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์ใดจะช่วยให้ผู้วิจัยไม่เกิดความสับสน อีกทั้งการแสวงหาความรู้หรือคำตอบมีความน่าเชื่อถือและมีความหนักแน่นทางปรัชญาและทฤษฎี (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2557) ด้วยเหตุนี้การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมจึงต้องอาศัยกระบวนการทัศน์ และทฤษฎีในการอธิบายผลลัพธ์ของการกระทำที่เหมาะสม เช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการตัดสินใจของผู้กระทำด้วยกระบวนการทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Paradigm) ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์ที่มีหลักการสำคัญเชิงพฤติกรรมของบุคคลที่มีเป้าหมายและการคำนวณถึงผลประโยชน์สูงสุดของปัจเจกบุคคลผ่านการเปรียบเทียบทางเลือกและความคุ้มค่าอันนำไปสู่การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดของบุคคลในการยุติการตั้งครุหรือการทำแท้งในสังคม

การยุติการตั้งครุหรือการทำแท้งส่วนใหญ่สะท้อนถึงความเสื่อมโทรมทางจริยธรรมที่มีมาอย่างยาวนานในสังคมไทย ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาเรื้อรังฝังรากลึกและยังคงปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง วัฏจักรของปัญหานี้ถูกนำเสนอผ่านข่าวรายวัน เช่น การลักลอบเปิดคลินิกทำแท้งผิดกฎหมาย ข่าวการพบศพเด็กทารกถูกทิ้ง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ได้มีนักวิชาการพยายาม

อธิบายถึงสาเหตุและผลของการกระทำอย่างมากมาย เช่น งานวิจัยของ นภาพรณห์ หะวานนท์ (2539) วิสูตร ฟองศิริไพบูลย์ (2551) นิธินันท์ โกมล (2553) อรรถสิทธิ์ สุนาโท (2553) สุทธิรักษ์ นภาพันท์ และสมหวัง แก้วสุฟอง (2559) พัชรินทร์ ชำศิริพงษ์ (2562) เป็นต้น งานวิจัยเหล่านี้ นำเสนอมุมมองของปัญหา สาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านญาณวิทยาและวิธีวิทยาตามจุดยืนในศาสตร์ของนักวิจัย แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาปรัชญาสังคมศาสตร์ (Philosophy of social science) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงลักษณะของความรู้ มุ่งเน้นการอธิบายด้วยระเบียบวิธีและความถูกต้องของความรู้ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์โดยตรง (Outhwaite, 1999) อีกทั้งการศึกษาภายใต้กระบวนการทางเลือกเชิงเหตุผลสำหรับการอธิบายและเพิ่มความเข้าใจกับปัญหาการทำแท้งในสังคม จะสามารถนำเสนอทัศนะในการมองปัญหาที่มีความแตกต่างจากการศึกษาก่อนหน้านี้ ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงต้องการนำเครื่องมือทางปรัชญาสังคมศาสตร์มาใช้จำแนกและจัดประเภทองค์ความรู้ทางทฤษฎี เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคมไทยด้วยการวิพากษ์เชิงปรัชญาภายใต้กรอบกระบวนการทางเลือกเชิงเหตุผล ซึ่งมีวิธีการเสนอการอธิบายกลไกเชิงสาเหตุทั่วไปที่เชื่อมโยงระหว่างสาเหตุและผลของปรากฏการณ์ทางสังคม

2. การทำแท้งในสังคมกับปรัชญาสังคมศาสตร์

“ปรัชญา” เป็นเรื่องของมุมมองหรือทัศนคติการมองโลกของแต่ละบุคคลไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกภายนอกหรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เมื่อมนุษย์เฝ้าสังเกตการณ์ด้วยการมองธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติอย่างประหลาดใจ เมื่อเกิดความสงสัยและมักจะแสวงหาคำตอบในมุมมองที่แตกต่างกัน เช่น มนุษย์สงสัยว่าจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลเกิดขึ้นได้อย่างไร จักรวาลแห่งนี้ใครเป็นผู้สร้าง ถ้ามีสิ่งนั้นคืออะไร จากนั้นก็ค้นคว้าหาคำตอบตามความคิดความเชื่อของตนเอง ศาสตร์นี้เรียกว่าอภิปรัชญา (Metaphysics) ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ได้พยายามที่จะแสวงหาความรู้หรือเรียนรู้ว่าจะรู้ความจริงนั้นได้อย่างไร ความรู้ที่ได้นั้นเป็นจริงหรือไม่หรือความรู้แบบไหนที่เป็นจริงสูงสุด ศาสตร์นี้เรียกว่าญาณวิทยา (Epistemology) ส่วนของการดำเนินชีวิตในสังคม สิ่งที่มนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องและหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือการค้นหาคำตอบของการดำเนินชีวิตว่า มนุษย์ควรดำเนินชีวิตอย่างไร การกระทำแบบไหนที่เรียกว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร พร้อมทั้งแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสิน ศาสตร์นี้เรียกว่า จริยศาสตร์ (Ethics) ซึ่งปัญหาการทำแท้งถือเป็นปัญหาหนึ่งทางปรัชญา เป็นปัญหาทางด้านจริยศาสตร์ มุมมองทางปรัชญากับปัญหาการทำแท้งไม่จำเป็นที่จะเป็นการมองถึงสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหาจึงมีหลากหลายความคิดตามความเชื่อของแต่ละคน (อรรถสิทธิ์ สุนาโท, 2553)

การทำแท้งหรือการยุติการตั้งครรภ์ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีมานานพร้อมกับ การเกิดขึ้นของโสเภณี (สุวัฒน์ จันทรวงศ์, 2525) ถึงแม้ว่าการตั้งครรภ์หรือการทำแท้งจะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในร่างกายของผู้หญิง แต่ประเด็นดังกล่าวมักจะเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับหลากหลายพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันทางสังคม รัฐบาล และบรรทัดฐานทางสังคม ในการเข้ามามีอำนาจในการกำหนด ควบคุม สร้างความหมาย ผ่านวาทกรรมผู้หญิงที่ทำแท้ง คือ อาชญากร คนบาป คนไร้ความรับผิดชอบ รักสนุก หรือคนเห็นแก่ตัว สะท้อนถึงทัศนคติของคนในสังคมกับค่านิยมที่ว่าการทำแท้งคือปัญหาร้ายแรงของสังคม เป็นตราประทับหากบุคคลใดกระทำเรื่องนี้ แม้รัฐบาลแต่ละยุคสมัยจะมีการกำหนดนโยบายประชากร และการให้บริการการวางแผนครอบครัว มีบทกำหนดชัดเจนเกี่ยวกับการใช้วิธีคุมกำเนิดและจำนวนบุตรให้เป็นไปตามความสมัครใจ แต่จะพบได้ว่าจากสถิติแล้วอัตราแนวโน้มของการทำแท้งนั้นน่าจะมีสูงขึ้นจากสมัยก่อน เนื่องจากสภาพสังคม วัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่เปลี่ยนไปตามพลวัต หรือเป็นเพราะการบังคับใช้กฎหมายนั้นยังไม่มีความรุนแรงพอเพื่อที่จะให้คนเกรงกลัวระมัดระวัง และคิดทบทวนก่อนที่จะกระทำการทำแท้ง

มีการประมาณว่าในประเทศไทยนั้นมีอัตราการทำแท้งสูงถึง 200,000-300,000 รายต่อปี และส่วนใหญ่ต้องใช้บริการจากสถานบริการที่ไม่ถูกหลักการแพทย์ มีราคาสูง ขาดความรับผิดชอบต่อ การเกิดอันตรายจากอาการแทรกซ้อนหรือแม้กระทั่งการสูญเสียชีวิต (นราภรณ์ หะวานนท์, 2539) การทำแท้งไม่ได้เกิดขึ้นกับเฉพาะผู้หญิงวัยรุ่นเท่านั้น ในการศึกษาของกัลยา โกมุทสุกณี (2521) อธิบายถึงสัดส่วนจำนวนของผู้หญิงที่ทำแท้งมีทั้งผู้หญิงที่โสด และผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เนื่องจากความจำเป็นต่างๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจจึงทำให้ไม่พร้อมที่จะมีบุตรหรือที่เรียกว่า การตั้งครรภ์อันไม่พึงประสงค์ บางกรณีก็อาจทำแท้งเพราะมีจำนวนของบุตรที่เพียงพอแล้ว การทำแท้งมีหลายฝ่ายในสังคมแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน โดยมีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการสนับสนุนให้การทำแท้งอย่างถูกกฎหมาย โดยกลุ่มที่สนับสนุนการทำแท้งจะแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ ไม่ได้สนใจในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม แต่จะสนใจในด้านของเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ภายในครอบครัวมากกว่า มองว่าหญิงตั้งครรภ์มีสิทธิที่จะกระทำใดๆ ในส่วนของร่างกายของตน ส่วนอีกกลุ่ม คือ อาจจะยังคงคำนึงถึงเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม แต่ก็เล็งเห็นถึงปัญหาของหญิงที่ตั้งครรภ์แล้วได้รับบาดเจ็บและบอบช้ำจากการไปทำแท้งที่ผิดกฎหมาย ส่วนที่ไม่สนับสนุนการทำแท้ง ประเด็นหลักคือ มองประเด็นด้านของคุณธรรม จริยธรรม และสิทธิของเด็กในครรภ์ที่จะเกิดเป็นมนุษย์ในอนาคต (พัชรินทร์ ชาติศิริพงษ์, 2561)

นักวิจัยได้มีการอธิบายถึงสาเหตุ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการกระทำแท้ง รวมไปถึงผลของการทำแท้งผ่านงานวิจัยเป็นจำนวนมากในอดีต แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาตั้งแต่ระดับภาควิทยา

ระดับญาณวิทยา จนไปถึงระดับวิธีวิทยาของปรัชญาสังคมศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจพื้นฐานทางปรัชญาของปรากฏการณ์ยังมีไม่มากนัก ซึ่งการแสวงหาความรู้ภายใต้จุดยืนทางภววิทยาแบบที่เหมาะสมจะนำไปสู่ความชัดเจนในการเลือกญาณวิทยาและวิธีวิทยาในการศึกษาที่ถูกต้องและมีความสมเหตุสมผลในเชิงตรรกะ โดยการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านกระบวนการทัศน์ทางปรัชญาสังคมศาสตร์ มีคำถามหรือข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องในการแสวงหาความจริงอยู่ 3 เรื่องที่ต้องทำความเข้าใจ คือ คำถามเรื่องภววิทยา คำถามเรื่องญาณวิทยา และคำถามเรื่องวิธีวิทยา

2.1 ภววิทยาของปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคม

ภววิทยา (ontology) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริง (reality) การแปรสภาพ (becoming) และการดำรงอยู่ (existence) ที่มีความสัมพันธ์กันในปรากฏการณ์ของสังคม (Smith, 2012) ภววิทยามักจะมีคำถามว่า ธรรมชาติของการทำแท้งคืออะไร เจื้อนไขและการก่อเกิดและดำรงอยู่ของการทำแท้งคืออะไร ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ผู้หญิงไทยตัดสินใจทำแท้ง และการทำแท้งมีผลอย่างไรต่อสังคมและนำไปสู่อะไรในสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่า การทำแท้งเป็นความจริงทางสังคมที่มีการศึกษาอยู่ในสังคม Guba and Lincoln (1994) ได้จำแนกจุดยืนทางภววิทยาออกเป็น 4 ประเภทคือ

1) สัจนิยม (realism) หรือสัจนิยมบริสุทธิ์ (naïve realism) จุดยืนทางภววิทยาประเภทนี้เชื่อว่ามีความเป็นจริงดำรงอยู่และสามารถเข้าใจได้ เพราะความจริงซับซ้อนเคลื่อนจากกฎและกลไกธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ความรู้ได้สรุปให้อยู่ในรูปของสามัญการ (generalization) ความจริงทางสังคมจึงเป็นความจริงเชิงภววิสัย (objective reality) ที่อยู่นอกเหนือและแยกตัวจากมนุษย์ไม่ขึ้นอยู่กับบริบทสังคม

2) สัจนิยมเชิงวิพากษ์ (critical realism) เชื่อว่าความเป็นจริงดำรงอยู่ แต่ข้อจำกัดทางด้านปัญญาของมนุษย์ทำให้สามารถเข้าใจความจริงนั้นได้ไม่สมบูรณ์ ลักษณะของปรากฏการณ์มีความเปลี่ยนแปลง ผู้ศึกษาจำเป็นจะต้องมีการค้นคว้า พิสูจน์ และตรวจสอบความจริงให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อเข้าใจใกล้เคียงกับความจริงให้มากที่สุด ภววิทยาประเภทนี้มองว่าความเป็นจริงมี 3 ระดับ (1) ความจริงเชิงประจักษ์ (empirical reality) สรรพสิ่งหรือเหตุการณ์ที่มนุษย์สามารถรับรู้หรือสังเกตเห็นได้ เช่น จำนวนคนตกงาน (2) ความเป็นจริงเชิงแบบแผน (pattern reality) ความเป็นจริงที่มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ เวลา สถานที่ หรือคุณลักษณะของมนุษย์ และสังคม เช่น อัตราการว่างงาน (3) ความเป็นจริงเชิงโครงสร้าง (structural reality) (Bhaskar, 1975) เป็นความจริงที่สัจนิยมให้ความสำคัญมากที่สุด เป็นความจริงที่พิจารณาถึงกลไกเชิงสาเหตุและพลังที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ กลไกเชิงสาเหตุของปรากฏการณ์ในแต่ละสาขาวิชาจึงมีการอธิบายที่หลากหลาย

3) สัจนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (Historical realism) ความเป็นจริงที่เข้าใจได้ ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นมา เมื่อเวลาผ่านไปความเป็นจริงก็ถูกปรับเปลี่ยน อันเนื่องมาจากปัจจัย ด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เชื้อชาติ และเพศสภาพ เมื่อผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่งจะเกิดความจริงทางสังคมชุดหนึ่งเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างสังคม

4) สัมพัทธนิยม (Relativism) ภาววิทยาประเภทนี้เชื่อว่าความเป็นจริงมีหลากหลาย มนุษย์สามารถเข้าใจความเป็นจริงในรูปแบบของความหลากหลายได้ ไม่มีลักษณะสามัญการ รูปแบบเนื้อหาของความจริงขึ้นอยู่กับการสร้างสรรคของคนในสังคมนั้นๆ ดังนั้นความเป็นจริงทางสังคมเป็นสิ่งที่จิตและปัญญาของมนุษย์สร้างขึ้นมา และอาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อผู้สร้างมีข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ และมีระบบความคิดซับซ้อนเพิ่มขึ้น รูปแบบเนื้อหาของความจริงจึงขึ้นอยู่กับบริบทของสังคม (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2557)

จากภาววิทยาทั้ง 4 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้น จุดยืนทางการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริงหรือสภาวะของการดำรงอยู่แตกต่างกัน มีข้อถกเถียงและแบบแผนในการอธิบายภาววิทยาที่แตกต่างกัน แต่ในการศึกษาปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคมซึ่งเป็นการศึกษากิจกรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ การจัดบริบทออกไปจนมีความเป็นสามัญการและไม่ขึ้นอยู่กับบริบทดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ เนื่องจากเงื่อนไขของบริบทในแต่ละพื้นที่อาจจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำแท้งที่แตกต่างกันไป ดังนั้นตรรกะของข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาที่พยายามเป็นอิสระจากบริบท (context-independent elements) ของภาววิทยาแบบสัมพัทธนิยม อาจจะทำให้ตรรกะในการทำนายและอธิบายปรากฏการณ์การทำแท้งไม่สอดคล้องหรือคลาดเคลื่อนไปจากกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ด้วยเหตุนี้ข้อสรุปหรือความรู้ของปรากฏการณ์โดยเฉพาะการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ เช่น การทำแท้ง จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการพิจารณาเงื่อนไขของบริบทในการสร้างความรู้ได้ ดังนั้นจุดยืนทางภาววิทยาในลักษณะที่เชื่อมโยงกับบริบทของสังคมจึงมีความเหมาะสมกับการศึกษาปรากฏการณ์การทำแท้งได้ดีกว่า อีกทั้งบริบทจะเป็นแกนกลางในการสร้างความเข้าใจถึงเหตุผลของการกระทำนั้นๆ

2.2 ญาณวิทยาในปรากฏการณ์การทำแท้ง

ญาณวิทยา (Epistemology) หรือ ทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์ หรือวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสวงหาความรู้กับสิ่งที่เป็นความรู้มีความสัมพันธ์กันแบบใด ห่างไกลหรือใกล้ชิดกัน โดยคำถามทางญาณวิทยาที่สำคัญเกี่ยวกับประเด็นนี้ได้แก่ อะไรคือการทำแท้ง อะไรคือโครงสร้างข้อจำกัดของการทำแท้ง อะไรคือเงื่อนไขของการทำแท้ง Steup (2010 อ้างถึงใน พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2557) กล่าวว่า หลักการพิจารณาทางญาณวิทยา มี 4 ประการ คือ 1) การใช้เหตุผลที่ชอบธรรม ความเชื่อใดที่มีเหตุผลชอบธรรมต้องอยู่บนพื้นฐานความน่าจะเป็นที่เหมาะสม 2) โครงสร้าง

ของความรู้และการตัดสินความชอบธรรม 3) แหล่งความรู้และการตัดสินความชอบธรรม
4) ข้อจำกัดของความรู้และการตัดสินความชอบธรรม

จุดยืนทางญาณวิทยาในการเข้าใจสังคมมี 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) ญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยม (positivism) 2) ญาณวิทยาแบบทัศนพิสัยนิยม (perspectivism) และ 3) ญาณวิทยาแบบสัมพัทธนิยม (relativism) (Guba & Lincoln, 1994; Fay, 1996) ญาณวิทยานิยม มองว่าสิ่งต่างๆ บนโลกนี้มีสาเหตุและที่มาของการเกิด ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ เชื่อว่าในการค้นพบความเป็นจริงของปรากฏการณ์สามารถจับต้องได้อย่างเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) ผู้ศึกษาและสิ่งที่ถูกศึกษาจะต้องเป็นอิสระต่อกัน (dualism) และไม่นำค่านิยมของตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ศึกษา (value free) ญาณวิทยาลักษณะนี้พยายามนำเสนอข้อค้นพบจากการศึกษาหรือความเป็นจริงที่เป็นสามัญการ (generalization) ภายหลังญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยมได้มีการปรับกระบวนการทัศนให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของทวินิยมของผู้ศึกษากับสิ่งที่ถูกศึกษา เนื่องจากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมมีความเป็นไปได้ยากที่จะแยกผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่ศึกษา โดยเฉพาะพฤติกรรมหรือกิจกรรมของบุคคล เรียกว่า ญาณวิทยาแบบหลังปฏิฐานนิยม (postpositivism)

ญาณวิทยาแบบทัศนพิสัยนิยม (perspectivism) มีฐานคิดว่าความเป็นจริงหรือความรู้เกิดภายใต้ความฐานคติและกรอบความคิดที่กำหนดมาล่วงหน้าของผู้ศึกษา เชื่อว่าความเป็นทัศนอย่างหนึ่ง ความรู้และการประเมินความรู้เกิดขึ้นภายใต้กรอบคิด ซึ่งกำหนดแหล่งทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับโนทัศน์ต่างๆ ในการพรรณนาและอธิบายโลกและสังคม ผู้ศึกษาหรือนักวิจัยไม่เคยประสบความเป็นจริงโดยตรง แต่พวกเขาได้ความเป็นจริงจากความเชื่อและฐานคติภายในตนที่มีอยู่แล้ว หากไม่มีภาษาหรือคำอธิบายสถานการณ์เหล่านี้ ข้อเท็จจริงก็จะไม่ดำรงอยู่

ญาณวิทยาแบบสัมพัทธนิยม (relativism) มีฐานคิดว่าผู้ศึกษาและสิ่งที่ถูกศึกษามีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และอัตวิสัย (subjectivist) ของผู้ศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ศึกษาอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ฐานคิด ทั้งประสบการณ์และความเป็นจริงเป็นการปฏิบัติการเชิงหน้าที่ของแบบแผนทางความคิดเช่นเดียวกับทัศนพิสัยนิยม แต่สัมพัทธนิยมเน้นเพิ่มเติมว่าไม่มีแบบแผนความคิดใดสามารถอ้างว่าแบบแผนความคิดสากลหรือมีความเป็นสามัญการ (Guba & Lincoln, 1994)

ในทางปรัชญาสังคมศาสตร์ ประเด็นสำคัญที่ใช้ในการจำแนกและจัดประเภทองค์ความรู้ทางทฤษฎีตามญาณวิทยาหรือหลักการในการแสวงหาความรู้ โดยมีการแยกได้ตั้งที่นำเสนอรายละเอียดข้างต้น ทั้งนี้การอธิบายปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคม หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงและผลการวิจัยที่ทำการศึกษากการทำแท้งที่ผ่านมาจะพบว่า การศึกษาการทำแท้งด้วยญาณวิทยามีความหลากหลาย ญาณวิทยาแบบหลังปฏิฐานนิยมหรือสัจนิยมวิพากษ์ เช่นงานวิจัยของ

ปวีณภัทร นิธิตันติวัฒน์ และขวัญใจ เพทหายประกายเพชร (2559) ญาณวิทยาแบบทัศน์พิสัยนิยม เช่นงานวิจัยของ สังคม ฮอทรินท์ (2554) วรางคณา ชัชเวช และคณะ (2555) ศานต์ฤทัย สาเพิ่มทรัพย์ และสมสุข หินวิมาน (2561) และญาณวิทยาแบบสัมพัทธนิยม เช่นงานวิจัยของ พัชรินทร์ ชำศิริพงษ์ (2560) สำหรับในบทความนี้ผู้เขียนมีญาณวิทยาแบบทัศน์พิสัยนิยมในการทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคมไทย

2.3 วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์การทำแท้ง

วิธีวิทยา เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตรรกะของการแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะการตรวจสอบศักยภาพและข้อจำกัดของเทคนิคหรือกระบวนการศึกษา คำถามทางวิธีวิทยาคือ ผู้ศึกษาจะใช้วิธีวิทยาในการหาความจริงอย่างไรจึงจะเหมาะสม เช่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ จะทำการทดลองเพื่อหาความจริงหรือความรู้หรือไม่ วิธีวิทยาจึงเป็นเรื่องของการคำนึงถึงกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบเหมาะสมกับการแสวงหาคำตอบ ซึ่งวิธีวิทยาในการแสวงหาคำตอบหรือความรู้ในศาสตร์นั้นมี 4 ประเภท คือ การทดลองแบบควบคุม (experiment and manipulation) การทดลองแบบควบคุมที่ได้รับการดัดแปลง (modified experiment and manipulation) วิชาวิธีและการสนทนา (dialectic and dialogue) และอรรถปริวรรตและวิชาวิธี (พิชาย รัตนติลก ณ ภูเก็ต, 2557)

วิธีวิทยาแบบการทดลองแบบควบคุมนั้นมักจะเป็นการค้นหาคำตอบเพื่อพิสูจน์หรือยืนยัน (verify) ตามสมมุติฐานของผู้วิจัย ดำเนินการวิจัยแบบนิรนัย (deductive approach) คือ สร้างสมมุติฐานจากความรู้หรือแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่ก่อน (hypothetical-deductive method) วิธีวิทยาแบบนี้ได้รับความนิยมในหมู่นักปฏิฐานนิยม (positivist) ในขณะที่การทดลองแบบควบคุมที่ได้รับการดัดแปลงนั้นหันมาให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ผิด (falsification) มากกว่าเน้นการยืนยันแบบวิธีแรก เนื่องจากวิธีวิทยานี้ได้รับอิทธิพลจากการถกวิพากษ์วิจารณ์ว่าการศึกษาศังคมเป็นการยากที่จะทำการทดลองอย่างเข้มงวด วิธีวิทยาแบบนี้จึงมีลักษณะแนวคิดแบบหลังปฏิฐานนิยม

วิธีวิทยาแบบวิชาวิธีและการสนทนา วิธีนี้เป็นที่นิยมในหมู่ของนักทฤษฎีวิพากษ์ (critical theory) และนักปฏิบัตินิยม (pragmatism) ด้วยการใช้การสนทนายระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงความไม่รู้และการทำความเข้าใจ โดยมองว่าสิ่งสร้าง (construct) สามารถเปลี่ยนแปลงได้และแสวงหาวิธีที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ส่วนอรรถปริวรรตและวิชาวิธีนั้นเป็นที่นิยมอย่างมากในแนวทางการตีความ (interpretivism) เชื่อว่าความเป็นจริงทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา ดังนั้นการค้นหาคำตอบหรือความจริงสามารถดึงออกมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษา ความจริงที่ได้จะต้องถูกตีความด้วยเทคนิคของศาสตร์

ในการศึกษาปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคมนั้น นักวิจัยและนักวิชาการทำการศึกษาหรือแสวงหาความจริงที่แตกต่างกันออกไป จากงานวิจัยในอดีตพบว่า การศึกษาการทำแท้งนั้นมีทั้งวิธีการศึกษาแบบการทดลองแบบควบคุมดังปรากฏในการศึกษาของจรรยา แก้วใจบุญ (2560) การทดลองแบบควบคุมที่ได้รับการดัดแปลง เช่น งานวิจัยของสุสัณหา ยิ้มแย้ม และคณะ (2555) วิธีวิทยาแบบวิภาษวิธีและการสนทนาปรากฏในการศึกษาของนิรันดร์ โกมล (2553) และวิธีวิทยาแบบอรรถปริวรรตและวิภาษวิธีปรากฏในการศึกษาของมาลี เกื้อนพกุล (2557) เป็นต้น จากงานวิจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาปรากฏการณ์การทำแท้งสามารถใช้วิธีวิทยาที่แตกต่างกันออกไปในการค้นหาความจริง การเลือกใช้วิธีวิทยาจึงขึ้นอยู่กับจุดยืนทางญาณวิทยาของผู้วิจัยว่าต้องการเข้าถึงความเป็นจริงด้วยแนวทางในลักษณะใด

อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีทัศนะถึงวิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์การทำแท้งในปัจจุบันเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ เป็นเรื่องของเหตุผลและจริยธรรม การศึกษาในประเด็นนี้จำเป็นต้องใช้วิธีศึกษาเพื่อให้เข้าใจใกล้ข้อมูลความจริงมากที่สุด เข้าไปสู่จิตสำนึกในการทำความเข้าใจผู้ถูกศึกษา ความจริงที่เป็นเอกฉันท์และเหมาะสมกับบริบทที่แตกต่างจึงต้องใช้วิธีวิทยาแบบวิภาษวิธี การสนทนา และอรรถปริวรรต วิธีวิทยาเหล่านี้จึงจะช่วยให้ นักวิจัยสามารถเข้าใจถึงรายละเอียดแก่นแท้ของข้อมูล นัยของความหมายของปรากฏการณ์ได้

2.4 กระบวนทัศน์ในการแสวงหาความรู้

การอธิบายถึงพื้นฐานทางภววิทยา ญาณวิทยา และวิธีวิทยา ของปรากฏการณ์การทำแท้งในประเด็นก่อนหน้านี้นี้ เพื่อจะช่วยให้ นักวิจัยเข้าใจพื้นฐานทางปรัชญาของศาสตร์และทราบกระบวนทัศน์ในการใช้เป็นกรอบในการศึกษา กำหนดแนวทางและวิธีการศึกษา อย่างไรก็ตามในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในการทำแท้งครั้งนี้ต้องการอธิบายว่าการกระทำของมนุษย์เกิดจากการตัดสินใจที่มีเหตุผล การที่ผู้หญิงในสังคมตัดสินใจทำแท้งต้องมีการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลจากทางเลือกและตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในการกระทำ แนวทางการอธิบายเชิงเหตุผล (reason explanation) นี้จึงถูกศึกษาผ่านทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผลที่เป็นการอธิบายกลไกของสาเหตุและผลของการกระทำ ในกระบวนทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผลมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีการตัดสินใจ การใช้เหตุผลเชิงยุทธศาสตร์ ทฤษฎีเกม ปมปัญหาของนักโทษ ทฤษฎีการกระทำร่วม การวิพากษ์เหตุผลเชิงเศรษฐกิจ เหตุผลเชิงพุทธปัญญา แต่จากการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า ปัจจัยหรือสาเหตุของการทำแท้งมักจะมีมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ทัศนคติส่วนบุคคล ประโยชน์สูงสุดในการตัดสินใจ (สุทธิรักษ์ นภาพันธ์ และสมหวัง แก้วสุฟอง, 2559; วior โสมินทุ, 2559; จรรยา แก้วใจบุญ, 2560; กัญญาภักดิ์ แมกกี้, 2561) ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเป้าไปที่การศึกษารากฐานทางความคิดของทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล ทฤษฎีการตัดสินใจ การวิพากษ์เหตุผลเชิงเศรษฐกิจ และเหตุผลเชิงพุทธปัญญา

3. รากฐานของกระบวนทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผล

กระบวนทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผล (rational choice paradigm) มีฐานคติเชิงพฤติกรรมที่สำคัญ คือ การมีเป้าประสงค์และการคำนวณประโยชน์ที่ได้รับ หรือมีความคาดหวังเชิงเป้าหมายเกี่ยวกับผลประโยชน์ โดยกำหนดทางเลือกของการกระทำและวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ ข้อดีข้อเสียต่างๆ ในแต่ละทางเลือก จากนั้นนำมาเปรียบเทียบและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2559) สำหรับทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล สมมติฐานที่สำคัญเกี่ยวกับผู้กระทำ คือ การที่ผู้กระทำรู้ถึงทางเลือกทุกๆ ทางที่มีอยู่ (Preferences) รู้ถึงข้อจำกัดในทางเลือกนั้นๆ (Constraints) รู้ถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในการเลือกทางเลือกแต่ละทาง (Outcomes) และรู้ถึงข้อมูลที่น่าไปสู่การจัดลำดับความสำคัญของทางเลือกที่มีอยู่ได้ (Preference Ordering) ในทางเลือกทั้งหมดที่มีอยู่ (Elster, 1991)

Jon Elster (1986 อ้างถึงใน บูฆอริ ยีหมะ, 2543) อธิบายว่า เมื่อผู้กระทำตกอยู่ในสถานการณ์ของการเลือก (situational choice) ผู้กระทำจะอาศัยกระบวนกร 3 ขั้นตอนด้วยกันในการตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผล กล่าวคือ ขั้นแรก ผู้กระทำจะพยายามจัดการต่อ “ชุดของความเป็นไปได้ (feasible set)” ซึ่งเป็นชุดของแนวทางของการกระทำ (course of action) ทั้งหมด ซึ่งผู้กระทำเชื่ออย่างมีเหตุผลว่าจะเป็นแนวทางที่ทำให้บรรลุผลที่ต้องการภายใต้ข้อจำกัดที่หลากหลายทั้งในทางตรรกะ (logical) ลักษณะทางกายภาพ (physical) และทางเศรษฐกิจ (economic) ขั้นนี้ก็คือขั้นของการประเมินความเป็นไปได้ที่ผู้กระทำจะสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการจากแนวทางทั้งหมดที่มีอยู่

ขั้นที่สอง หลังจากที่ผู้กระทำประเมินความเป็นไปได้ของแนวทางต่างๆ ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายแล้ว ผู้กระทำจะเข้าสู่การพิจารณา “ชุดของความเชื่อที่มีเหตุผล (set of rational beliefs)” ซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างเชิงสาเหตุ (causal structure) ของสถานการณ์ในการเลือกที่เป็นตัวกำหนดว่าแนวทางใด เมื่อตัดสินใจเลือกแล้วจะนำไปสู่ผลลัพธ์อะไร ขั้นนี้จะทำให้ผู้กระทำมองเห็นว่าแต่ละแนวทางมีความแตกต่างกันอย่างไร จะนำไปสู่ผลลัพธ์อะไร

และขั้นสุดท้าย คือ การจัดลำดับขั้นของแนวทางของการกระทำที่มีความเป็นไปได้ทั้งหมด ซึ่งโดยปกติมักจะขึ้นอยู่กับว่าแนวทางของการกระทำจะให้ผลลัพธ์ออกมาอย่างไร เมื่อครบกระบวนการแล้วจะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผล (rational choice) ซึ่งเป็นการเลือกแนวทางของการกระทำที่อยู่ในลำดับสูงสุดจากชุดของความเป็นไปได้ดังกล่าว

นอกจากนี้ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2557) ได้อธิบายถึงเงื่อนไขของการกระทำที่ผู้กระทำจะแสดงพฤติกรรมไว้ว่า การอธิบายทางเลือกเชิงเหตุผลเป็นการอธิบายที่มีความเชื่อมโยงจากการอธิบายเชิงความตั้งใจ (Intentional Explanation) แต่มีเงื่อนไขบางประการที่มากกว่า

การอธิบายเชิงความตั้งใจ เงื่อนไขเบื้องต้นในการอธิบายเชิงความตั้งใจ (Intentionality) จะต้องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม (Behavior-B) ชุดของความเชื่อเชิงพุทธิปัญญา (A Set of Cognition-C) ซึ่งได้รับการไตร่ตรองจากปัจเจกบุคคล และชุดของความปรารถนา (A Set of Desires-D) ที่เกิดจากปัจเจกบุคคลดังกล่าว จากองค์ประกอบของการอธิบายเชิงเหตุผลทั้งสาม เงื่อนไขแรกของการอธิบายเชิงความตั้งใจ คือ ความปรารถนา (Desires) และความเชื่อ (Beliefs) ต้องมีเหตุผลสำหรับพฤติกรรมที่แสดงออกมา ได้แก่

1. ภายใต้ความเชื่อ C, B คือ วิธีการที่ดีที่สุดในการบรรลุ D แต่การปรากฏของเหตุผลดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอสำหรับการเกิดขึ้นของพฤติกรรม เพราะผู้กระทำอาจถูกทำให้สั่นกลัว แม้ว่าจะมีความเชื่อและความปรารถนาดำรงอยู่ในบุคคลนั้น เขาอาจพบว่าตัวเขาเองไม่สามารถหยุดภาวะของความสั่นกลัวได้ตามต้องการ ที่สำคัญยิ่งกว่าคือ แม้ว่าพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น เหตุผลก็ยังไม่เพียงพอในการอธิบายพฤติกรรมดังกล่าว เพราะการมีสิ่งอื่นมากระทบรบกวนขณะที่กำลังแสดงพฤติกรรม อาจทำให้ผู้กระทำเกิดการสั่นกลัวอย่างไม่ตั้งใจ แต่หากเขาจัดการกับความหวาดกลัวได้และมีความตั้งใจในการแสดงพฤติกรรมเช่นนั้น ก็ย่อมแสดงว่าเขามีความตั้งใจกระทำพฤติกรรมเช่นนั้น และจะต้องพิจารณาในเงื่อนไขต่อไป คือ

2. C และ D เป็นสาเหตุของการเกิด D สิ่งที่เป็นเหตุผลต้องเป็น "สาเหตุ" ของการกระทำซึ่งผู้กระทำตระหนักถึงการเป็นเหตุผล กระบวนการของความเป็นเหตุผล อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขนี้ก็ยังไม่เพียงพอ หากพฤติกรรมนั้นมิได้เกิดจากบทบาทของเหตุผล (Qua Reason) การกระทำในฐานะที่เป็น "บทบาทของเหตุผล" นั้นอย่างน้อยจะต้องเป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่มันให้เหตุผล มิใช่เกิดจากความเชื่ออื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือเกิดจากอุบัติเหตุหรือความบังเอิญ ดังนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สาม

3. C และ D เป็นสาเหตุของ B ภายใต้บทบาทของเหตุผล ในเงื่อนไขนี้เป็นเพื่อขจัดสิ่งที่เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากสิ่งอื่นในการอธิบายเชิงเหตุผลอันได้แก่ อารมณ์ และความบังเอิญ เพราะหากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากอารมณ์และความบังเอิญ พฤติกรรมดังกล่าวย่อมมิได้ตกอยู่ภายใต้บทบาทของเหตุผล (Qua Reason) อารมณ์อาจมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรม แต่พฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่ไม่ใช่สาเหตุเชิงเหตุผล (Nonrational Cause) ตามเงื่อนไข

สำหรับการอธิบายทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Rationality) มีเงื่อนไขเพิ่มเติมจากการอธิบายเชิงความตั้งใจอีก 3 เงื่อนไข คือ 1) ชุดของความเชื่อ C ต้องมีความคงเส้นคงวภายใน (Internally Consistent) 2) ชุดของความปรารถนา D ต้องมีความคงเส้นคงวภายใน (Internally Consistent) และ 3) ภายใต้ความเชื่อ C B คือการกระทำที่ดีที่สุดที่จะบรรลุกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด

ชุดของความเชื่อที่มีความคงเส้นคงวาทายใน มีนัย 3 ประการ คือ

1) “ความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการนั้น” จะต้องดีที่สุดสุดท้ายใต้หลักฐานที่มีอยู่ เป็นการกำหนดกฎที่เข้มแข็งในการอนุมานเชิงอุปนัย

2) “ความเชื่อ” จะต้องเกิดจากหลักฐานที่มีให้ จำเป็นต้องขจัดความเป็นไปได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์

3) หลักฐานจะต้องเป็นสาเหตุของ “ความเชื่อ” ในวิถีทางที่ถูกต้อง เป็นเรื่องของการขจัดความเป็นไปได้ที่พิจารณาหลักฐานแล้วบางคนอาจยืนยันความเชื่อว่าคุณถูกต้อง แต่มีกระบวนการให้เหตุผลที่ผิด ชุดของความปรารถนาต้องมีความคงเส้นคงวาทายในเช่นเดียวกับความเชื่อ (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2557)

สรุปได้ว่า การอธิบายทางเลือกเชิงเหตุผล มีปัจจัยเกี่ยวข้อง 3 ประการด้วยกัน คือ ความปรารถนาหรือความต้องการ (desire) ความเชื่อ (belief) และหลักฐาน (evidence) สิ่งสำคัญ คือ ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการกระทำนั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างความปรารถนาและความเชื่อที่มีเหตุผลของผู้กระทำที่คาดว่าจะเป็วิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้เกิดผลออกมา เป็นที่น่าพึงพอใจ ความเชื่อที่ว่านั้นจะต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักฐานที่ปรากฏต่อผู้กระทำ ความเชื่อของผู้กระทำมาจากหลักฐานที่มีน้ำหนักทั้งหมดที่ปรากฏต่อผู้กระทำ อย่างไรก็ตามประสิทธิภาพของการกระทำอาจจะขึ้นอยู่กับปริมาณของหลักฐานหรือข้อมูลประจักษ์ หลักฐานที่พอเหมาะขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้กระทำ ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ สำคัญมาก การรวบรวมหลักฐานต้องมีปริมาณที่มากกว่าเรื่องเล็กสำคัญน้อย นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความเชื่อของผู้กระทำที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ด้วย

4. ปรากฏการณ์การทำให้การอธิบายด้วยทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า สาเหตุของการทำให้การอธิบายด้วยทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ การคำนึงถึงประโยชน์ ความเชื่อส่วนบุคคลและสิทธิในการกระทำ (พัชรินทร์ ชำศิริพงษ์, 2561; สุทธิรักษ์ นภาพันท์ และสมหวัง แก้วสุฟอง, 2559; จรรยา แก้วใจบุญ, 2559) ดังนั้นการอธิบายปรากฏการณ์การทำให้การอธิบายด้วยทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผลครั้งนี้จึงประยุกต์ทฤษฎีการตัดสินใจ ทฤษฎีเกม การอธิบายเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ และการใช้เหตุผลเชิงพุทธิปัญญา มาใช้ในการอธิบายเหตุผลการกระทำ

4.1 ทฤษฎีการตัดสินใจ

โดยทั่วไปคนมนุษย์มักตัดสินใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งบนพื้นฐานของการใช้เหตุผลเสมอ ในทางเศรษฐศาสตร์ได้มีการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้บริโภคโดยใช้ทฤษฎีอรรถประโยชน์โดยอธิบายว่า บุคคลย่อมตัดสินใจเลือกกระทำบนพื้นฐานของอรรถประโยชน์สูงสุด (utilitarianism) แนวคิดอรรถประโยชน์ จึงเป็นพื้นฐานของการพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์และต้นทุน หรือข้อเด่นข้อด้อยของแต่ละทางเลือก เมื่อผู้ตัดสินใจสามารถตัดสินใจโดยเปรียบเทียบอรรถประโยชน์ทุกทางเลือก และประเมินว่าทางเลือกใดที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง ผู้ตัดสินใจจึงมีเหตุผลในการเลือกนั้น การตัดสินใจเลือกย่อมนำไปสู่สถานการณ์ 3 รูปแบบ (Ostrom & Ostrom, 1971) คือ สถานการณ์แห่งความแน่นอน (certainty) จะเกิดขึ้นเมื่อแต่ละผู้ตัดสินใจรู้ถึงทางเลือกทุกทางเลือกที่มีอยู่ และรู้ว่าแต่ละทางเลือกจะนำไปสู่ผลลัพธ์อย่างไร พลวัตนี้ทำให้ผู้ตัดสินใจนั้นๆ สามารถจัดลำดับทางเลือกของตนได้อย่างเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจเลือกอาจเกิดประเด็นของสภาวะแห่งความเสี่ยง (risk) ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อทางเลือกที่มีอยู่นั้น กลับนำไปสู่ผลลัพธ์ได้หลายทาง ดังนั้น ผู้ตัดสินใจจึงต้องชั่งน้ำหนักว่าทางเลือกที่มีอยู่ทางใดมีความเป็นไปได้มากที่สุด ในระยะยาวผู้ตัดสินใจจึงอาจต้องมีการตัดสินใจหลายครั้ง เพื่อให้ผลได้จากทางเลือกที่เลือกนั้นมีความเป็นไปได้มากที่สุด และสภาวะแห่งความไม่แน่นอน (uncertainty) ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ตัดสินใจรู้ถึงทางเลือกทุก ๆ ทางที่มีอยู่ แต่ไม่รู้ว่าแต่ละทางเลือกจะนำไปสู่ผลลัพธ์อย่างไร ดังนั้น ผู้ตัดสินใจจึงอาจต้องเลือกทางเลือกไว้หลายทางเพื่อลดโอกาสของความไม่แน่นอนที่อาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์

ทฤษฎีการตัดสินใจ ยังจำเป็นต้องศึกษาถึงกฎการตัดสินใจ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2557) ได้เสนอว่า เมื่อผู้กระทำเผชิญหน้ากับทางเลือกหลายประการ บุคคลจำเป็นต้องมีกฎในการตัดสินใจ ซึ่งประกอบไปด้วย

1) กฎอรรถประโยชน์ที่คาดหวัง (Bayes' Rule) เป็นการอธิบายว่าบุคคลกำหนดค่าน้ำหนักให้แก่ทางเลือกแต่ละทางเลือกซึ่งประกอบด้วยผลรวมอรรถประโยชน์ที่คาดหวังที่ทางเลือกนั้นมีต่อผลลัพธ์ อรรถประโยชน์ที่คาดหวังของผลลัพธ์เกิดจากอรรถประโยชน์ที่ประเมินคูณกับความไปได้ จากนั้นบุคคลก็จะตัดสินใจเลือกทางเลือกที่สร้างอรรถประโยชน์ที่คาดหวังสูงสุด ข้อดีของกฎการตัดสินใจแบบนี้ คือ การนำไปสู่อรรถประโยชน์สูงสุดเมื่อประยุกต์ใช้กับทางเลือกที่หลากหลายในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ

2) กฎการสูญเสียน้อยที่สุดของทางเลือก (Maximin rule for choice) กฎนี้จะป้องกันไม่ให้คุณต้องตกอยู่ในสภาวะการสูญเสียจนเกิดความหายนะ โดยเลือกทางเลือกที่จะสูญเสียน้อยที่สุด กล่าวคือ คนจะตัดสินใจเลือกทางเลือกที่พวกเขาคิดว่ามีความเสี่ยงน้อยที่สุดที่จะก่อให้เกิดผลเสียต่อตัวเขา

3) กฎความพึงพอใจ (Satisfaction Rule of Decision) กฎนี้บุคคลจะกำหนดจำนวนตัวแปรให้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นและเพียงพอที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จากนั้นเลือกแนวทางแก้ปัญหาที่สร้างความพึงพอใจแก่ผู้ตัดสินใจ มากกว่าเลือกแนวทางที่สร้างอรรถประโยชน์สูงสุด พฤติกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความพึงพอใจเป็นข้อจำกัดที่สำคัญต่อความมีเหตุผล ซึ่งมักเชื่อมโยงกับต้นทุนที่ต้องใช้ในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารสำหรับการตัดสินใจ

จากการประยุกต์ทฤษฎีการตัดสินใจมาอธิบายปรากฏการณ์การทำแท้งจึงสามารถอธิบายได้ว่า ผู้หญิงในสังคมที่ตัดสินใจเลือกทำแท้ง โดยมีเหตุผลในการตัดสินใจโดยพิจารณาถึงอรรถประโยชน์ สะท้อนในงานวิจัยของสุทธิรักษ์ นภาพันท์ และสมหวัง แก้วสุฟอง (2559) ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยอมรับว่า การทำแท้ง เป็นสิ่งควรกระทำในกรณีที่มีการตั้งครรภ์นั้นก่อให้เกิดอันตรายทั้งด้านร่างกายและจิตใจในสตรีตั้งครรภ์ หรือทารกที่มีความผิดปกติคลอดออกมาทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนอย่างรุนแรง เช่นเดียวกับการศึกษาของนิรันดร์ โกมล (2553) พบว่า การตัดสินใจเมื่อหญิงทราบว่าตั้งครรภ์ จะใช้เวลาประเมินสถานการณ์ ปัจจัยต่างๆ ระยะเวลา ถ้าทราบว่าผลเสียมากกว่าผลดี เช่น มีผลต่อการศึกษา มีปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจ ทำให้ตนเองบิดามารดา ครอบครัว ต้องอับอาย เป็นต้น ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์จึงคิดว่าการทำแท้งเป็นหนทางเดียวที่ตนเองจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกเพื่อให้การทำแท้งเป็นทางออกของปัญหาและความผิดพลาดที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามหากพิจารณาด้วยกฎการตัดสินใจ จะพบว่า จากบทสัมภาษณ์ของผู้หญิงทำแท้งในงานวิจัยของนิรันดร์ โกมล (2553) เช่น

“การทำแท้งครั้งนี้ที่ตัดสินใจทำเพราะก็ไม่คิดจะมีอนาคตกับคนนี้อยู่แล้ว ไม่คิดจะอยู่กับเขา เพราะเอาไว้ก็มีปัญหาหลายอย่าง จริง ๆ การท้องรอบนี้ก็พร้อม เราโตทำงานแล้วมันไม่เหมือนท้องแรกนั้นที่เรายังเรียนอยู่เลยต้องเอาออก” (ID09, สัมภาษณ์, 2552)

“หนูไปเอาออกเมื่อประมาณเดือนมิถุนายนปีที่แล้ว อาจารย์เขาทำหนูท้อง เขาก็ยอมรับ...เขากลับยอมรับผิดชอบ แต่หนูตัดสินใจที่จะเอาออก เพราะไม่อยากจะพ้อกับแม่เสียใจ ไม่อยากให้พ้อแม่ต้องอาย” (ID01, สัมภาษณ์, 2552)

จากบทสนทนาข้างต้นของผู้หญิงทำแท้งในการตัดสินใจทำแท้งเมื่อพิจารณาด้วยกฎการตัดสินใจจะพบว่า กฎความพึงพอใจ นั้นสามารถอธิบายการตัดสินใจของผู้หญิงได้ดีที่สุด เพราะจากเหตุผลที่ให้มาผู้หญิงเลือกทำแท้งเพื่อความสบายใจของตนเองและคนในครอบครัว อีกทั้งการทำแท้งของผู้หญิงบางคนอาจไม่ได้คำนึงถึงกฎอรรถประโยชน์หรือกฎการสูญเสีย

น้อยที่สุดของทางเลือก เพราะการทำแท้งอาจจะทำให้เกิดผลเสียมากที่สุด เช่น ปัญหาสุขภาพ การมีบุตรในอนาคต การตกเลือด การเสียชีวิต ซึ่งเกิดเป็นสภาวะแห่งความเสี่ยง (risk) และสภาวะแห่งความไม่แน่นอน (uncertainty) จากการตัดสินใจ ดังนั้นหากพิจารณาด้วยกฎความพึงพอใจจึงสามารถอธิบายการตัดสินใจปรากฏการณ์การทำแท้งได้เหมาะสมมากที่สุด ซึ่งประเด็นการทำแท้งนั้นเป็นสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนของทางเลือก และมีผลลัพธ์ที่เป็นไปได้หลายทาง ในความเป็นจริงมีปัญหาหรือสถานการณ์จำนวนมากที่เชื่อมโยงกับความหลากหลายของทางเลือก ดังนั้นกฎของความพึงพอใจจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายผู้ตัดสินใจทำแท้ง

4.2 ทฤษฎีเกม (Game Theory)

เป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมที่มีเหตุมีผลของปัจเจกบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดูว่าตัวแสดงแต่ละตัวตัดสินใจเลือกที่จะแสวงหาผลตอบแทนสูงสุดอย่างไร โดยที่พฤติกรรมของตัวแสดงแต่ละตัวอาจมีความเหมือนหรือต่างกันได้ และผลของทางเลือกนั้นส่งผลต่อผลลัพธ์ที่แตกต่างกันออกไป องค์ประกอบของทฤษฎีนี้ประกอบไปด้วย 1) ผู้เล่นหรือผู้กระทำ (Players) 2) กลยุทธ์ (Strategies) และ 3) ผลรางวัล (Payoff) สำหรับประเภทของทฤษฎีเกมนี้ Jon Elster (1986) ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ (1) ทฤษฎีเกมแบบที่ไม่มีความร่วมมือ (Non-Cooperative Game) ที่ผู้เล่นที่ได้รับชัยชนะจะได้ผลประโยชน์ทั้งหมด ส่วนผู้แพ้จะสูญเสียทั้งหมด เกมลักษณะนี้ปิดกั้นความร่วมมือระหว่างผู้เล่นทั้งสองฝ่ายเพราะสัดส่วนการได้ประโยชน์ของฝ่ายหนึ่ง จะเท่ากับสัดส่วนการเสียประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง เกมที่มีผลลัพธ์รวมเท่ากับศูนย์ (Zero Sum Game) จึงเป็นการแข่งขันแต่ประการเดียว และ (2) ทฤษฎีเกมแบบที่มีความร่วมมือ (Cooperative Game) เกมลักษณะเช่นนี้มีช่องทางที่ผู้เล่นสองฝ่ายสามารถร่วมมือกันได้ จึงเป็นเกมที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างการแข่งขันและการร่วมมือ เช่น ผู้เล่นที่ชนะอาจยอมให้สิ่งของบางอย่างอันเป็นการชดเชยแก่ผู้แพ้ เพื่อรักษาน้ำใจและความร่วมมือกันต่อไป

อย่างไรก็ตามหากมองตามรายละเอียดของทฤษฎีเกม อาจสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมว่าด้วยการทำแท้งได้ดังนี้ ทฤษฎีเกม คือ การตัดสินใจร่วมกันของผู้กระทำ (interactive decision making) ที่ทุกคนในกรณีนี้อาจจะเป็น ผู้หญิง ฝ่ายชาย ครอบครัว เพื่อน บุคคลรอบข้าง จะต้องกระทำหรือเลือกผลตอบแทนที่ดีที่สุด (play the best response) การอธิบายทางเลือกในกรณีนี้ เช่น ฝ่ายชายจะทิ้งฝ่ายหญิงถ้าหากผู้หญิงเอาเด็กไว้ ทำให้ผู้หญิงเลยเลือกที่จะเอาเด็กออกเพราะฝ่ายหญิงให้ค่า (Payoff) กับฝ่ายชายมากกว่าลูก ถ้าฝ่ายหญิงไม่เอาเด็กออกฝ่ายหญิงจะเสียฝ่ายชายไป ส่วนในกรณีถ้าฝ่ายหญิงไม่อยากอยู่กับฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงก็แค่เลิกกับฝ่ายชาย เด็กเกี่ยวข้องกับตัดสินใจนี้ หากแต่ถ้าฝ่ายหญิงเอาเด็กออกในกรณีนี้ ก็เพราะฝ่ายหญิงเกลียดเด็ก หรือคิดว่าไม่มีปัญญาเลี้ยง เป็นลักษณะมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value: NPV) ต่ำกว่าศูนย์ จึงทำให้ฝ่ายหญิงตัดสินใจทำแท้ง อย่างไรก็ตามผู้ศึกษามองว่า การ

ทำแท้งใช้คำว่าเกมแบบที่มีความร่วมมือ (Cooperative Game) ไม่ได้เนื่องจากปรากฏการณ์นี้ เราไม่สามารถรู้ว่ากลยุทธ์ไหนที่เรียกว่าร่วมมือ กลยุทธ์ไหนเรียกว่าแข่งขัน

4.3 การอธิบายเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ

จากการค้นพบเชิงประจักษ์ของงานวิจัยจำนวนมากก่อนหน้านี้ได้ระบุถึงสาเหตุสำคัญ ในการทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ตัดสินใจทำแท้ง ข้อค้นพบประการหนึ่งคงหนีไม่พ้นปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งการมีลูกนั้นนอกจากผู้หญิงจะต้องปรับตัวทางร่างกาย สังคมและวัฒนธรรม แล้ว การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจเป็นเหตุผลแรก ๆ ที่มีจะคำนึงถึงเมื่อรู้ว่าจะตั้งครรภ์ จาก บทสัมภาษณ์ของผู้หญิงเคยทำแท้งในงานวิจัยของนิรันดร์ โกมล (2553) เช่น

ID1 (สัมภาษณ์, 2552) กล่าวว่า “พิจารณาแล้วว่าหากตนเลือกที่จะตั้งครรภ์ต่อไป ID1 จะต้องรับผิดชอบกับความทุกข์ต่างๆ ที่ต้องตามมา เช่น ต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ต้องหาที่อยู่ใหม่ ต้องเปลี่ยนที่ทำงาน ต้องอุม่ท้องอีก 9 เดือนโดยไม่มีรายได้ ทำให้ ID1 เลือกที่จะทำแท้งผิดกฎหมาย” สอดคล้องกับ “มีปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจในครอบครัว รายได้ แต่มีบุตร 2 คน ซึ่งค่าใช้จ่ายมาก ID9 จึงเลือกการทำแท้งเป็นทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้น” (ID9, สัมภาษณ์, 2552)

จากบทสนทนาของผู้หญิงที่ตัดสินใจทำแท้งอาจจะสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่อง “economic man” หรือมนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ พฤติกรรมของคนในสังคมยุคปัจจุบันได้ต่อยอด ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นผู้บริโภคที่มีเหตุผลโดยยึดโยงกับเรื่องของเศรษฐกิจเป็นหลัก โดย นักเศรษฐศาสตร์เชื่อว่าผู้กระทำเชิงเศรษฐกิจใส่ใจกับผลประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองเพียงอย่างเดียว ฐานคิดนี้มีสมมุติฐานสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ผู้บริโภคจะตัดสินใจเลือกบริโภคจาก ทางเลือกที่มีอยู่อย่างจำกัด อันเป็นผลมาจากรายได้ของตนเองกับราคาของสินค้า รายได้มากก็มีสินค้าให้เลือกบริโภคมาก ประการที่สองคือ จากรายได้และราคาสินค้า ซึ่งส่งผลต่อจำนวน สินค้าที่ผู้บริโภคจะเลือกในประการแรกที่กล่าวมานั้น ในที่สุดผู้บริโภคจะเลือกบริโภคสินค้าที่ ให้อรรถประโยชน์สูงสุด (utility maximization) แก่ตนเองโดยคำนึงถึงปัจจัยเรื่องรายได้และ ราคาสินค้า (Ostrom and Ostrom, 1971) ในกรณีนี้หากผู้หญิงตั้งครรภ์มีเงินทองเพียงพอ สำหรับการเลี้ยงดู เหตุผลเชิงจริยธรรมอาจจะมีน้ำหนักมากขึ้นในการเลือกที่จะเก็บลูกเอาไว้ แต่การอธิบายด้วยสมมุติฐานนี้อาจจะไม่สมเหตุผลกับผู้กระทำเสมอไป กล่าวคือ “economic man” ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สามารถนำมาอธิบายการกระทำของบุคคลได้เพราะปรากฏว่ามี ปัจจัยอื่นๆ เข้ามาทำให้ผู้กระทำไม่ได้ใช้เหตุผลตลอดเวลาในการกระทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังที่พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต (2557) ได้อธิบายว่าการเสนอของอำมาตยา เช่น ใต้แสดงให้เห็น

ถึงการวิเคราะห์ที่ดีและเหตุผลเชิงประจักษ์ที่ใช้สำหรับการตัดสินใจว่า พฤติกรรมที่แท้จริงของมนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้เพียงการใช้แนวคิดอรรถประโยชน์สูงสุดแต่อย่างเดียว อีกทั้งอำมาตยา เช่น เสนอแนะว่า นักวิชาการควรสร้างแนวคิดที่มีโครงสร้างของเหตุผลเชิงปฏิบัติที่ช่วยให้มีการนำเงื่อนไขด้านหลักการเชิงคุณธรรม (Moral Principles) การเมือง (Politics) ความผูกพัน (Commitment) และสวัสดิการสังคม (Social Welfare) มาบรรจุในโครงสร้างของการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์มากกว่าจะใช้เพียงอรรถประโยชน์สูงสุดแต่ประการเดียว (Sen, 1982 อ้างถึงใน พิชาय รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2557)

4.4 การใช้เหตุผลเชิงพุทธปัญญา

การอธิบายเหตุผลของมนุษย์ด้วยทางเลือก ถูกนำเสนอและพัฒนาในการทำความเข้าใจกับเหตุผลของมนุษย์มากขึ้น โดยเฉพาะประชาชนศาสตร์หรือศาสตร์เชิงพุทธปัญญา (cognitive science) การอธิบายในศาสตร์นี้ทำความเข้าใจการตัดสินใจของปัจเจกด้วยการประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากหลากหลายสาขาเพื่อศึกษาการทำงานของระหว่างสมองและจิตใจ ศึกษาวิจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างการคิด อารมณ์ และการกระทำ การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ดังนั้นจิตใจจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การตัดสินใจในการกระทำพฤติกรรม ความผิดปกติทางการเรียน การรับรู้ ความสนใจ การจำ การแก้ปัญหา การคำนวณ การให้เหตุผล และการตัดสินใจจึงอยู่บนพื้นฐานของจิตใจ พิชาय รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2557) ได้อธิบายถึงศาสตร์เชิงพุทธปัญญาไว้ว่า เหตุผลที่มนุษย์ใช้เป็นฐานในการตัดสินใจกระทำอยู่บนรากฐานของกรอบคิด ความคาดหวัง ความเชื่อ อารมณ์ จินตนาการ และการอุปมาอุปไมยที่หลากหลาย มากกว่าการอธิบายเชิงเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว การตัดสินใจอาจเป็นเหตุผลที่มีสติรู้ตัวและไตร่ตรอง แต่ส่วนมากมักเป็นเหตุผลที่ผุดมาจากจิตไร้สำนึก เช่นเดียวกับบทสัมภาษณ์ในการศึกษาของนิธินันท์ โกมล (2553) หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่าสาเหตุของการตัดสินใจในการให้เหตุผลของการทำแท้ง มีสาเหตุมาจากความรู้สึก จิตสำนึก หรืออารมณ์ มากกว่าเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ เช่นในบทสัมภาษณ์นี้

ID2 (สัมภาษณ์, 2552) “การทำแท้งครั้งนี้ที่ตัดสินใจทำเพราะไม่คิดจะมีอนาคตกับคนนี้อยู่แล้ว (ฝ่ายชาย) ไม่คิดจะอยู่กับเขา เพราะว่าเอาไว้มันมีปัญหาหลายอย่างๆ”

“รู้สึกกลัวเล สับสน ไม่ต้องการที่จะเลือกการทำแท้งแบบผิดกฎหมาย แต่เนื่องจาก ID5 ตั้งครรภ์กับฝ่ายชายที่มีภรรยาแล้ว ทำให้ ID5 ไม่สามารถตั้งครรภ์ต่อไปได้” (ID5, สัมภาษณ์, 2552)

“ตนเองไม่ได้ต้องการที่จะทำแท้งแต่ ID8 รู้สึกว่าฝ่ายชายคบกับผู้หญิงหลายคนทำให้ ID8 รู้สึกไม่พอใจและรู้สึกไม่มั่นใจในฝ่ายชาย จึงตัดสินใจทำแท้งผิดกฎหมาย” (ID8, สัมภาษณ์, 2552)

ID9 (สัมภาษณ์, 2552) กล่าวว่า “สาเหตุที่ทำแท้งโดยวิธีรับประทานยาขับเลือดผสมเหล้าขาว เนื่องจากคิดว่าเด็กในครรภ์ผิดปกติเพราะการตั้งครรภ์สองครั้งที่ผ่านมามีการตอบสนอง แต่การตั้งครรภ์ครั้งนี้รู้สึกว่าเด็กไม่มีการตอบสนองใดๆ...จึงเลือกทำแท้งเป็นทางออกของปัญหา”

จากการให้เหตุผลข้างต้นสะท้อนถึงการตัดสินใจที่ประกอบขึ้นจากอารมณ์ ความรู้สึก โดยเฉพาะกับฝ่ายชายที่ตนตั้งครรภ์ด้วย บางรายกล่าวโทษบุตรว่าไม่แข็งแรงจึงจำเป็นต้องทำแท้งจากการศึกษาผู้หญิง 15 คน กลับพบว่า การตัดสินใจทำแท้งมักมาจากสาเหตุทางจิตใจ มากกว่าสาเหตุเชิงเศรษฐกิจ ดังข้อมูลที่ปรากฏ (นิรันดร์ โกมล, 2553) อาจกล่าวได้ว่าการอธิบายปรากฏการณ์นี้จึงมีวิธีสอดคล้องกับศาสตร์เชิงพุทธิปัญญามากกว่าการอธิบายด้วยเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ การที่นักทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผลพยายามสร้างกฎในการอธิบายที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมรอบด้านด้วยสาเหตุทางเศรษฐกิจ และการอธิบายการกระทำของมนุษย์ด้วยอรรถประโยชน์ดูเหมือนจะเป็นการอธิบายที่จำกัดขอบเขตและมุมมองในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์และในหลายกรณีก็อธิบายผลลัพธ์ของการกระทำที่ไม่สมเหตุสมผล ดังเช่นปรากฏการณ์การทำแท้งในครั้งที่มีสาเหตุของการเลือกเกี่ยวข้องกับความอ่อนไหวของจิตใจ สิทธิในการกระทำ และอารมณ์ความรู้สึก มากกว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป การอธิบายปรากฏการณ์การทำแท้งในสังคมสามารถใช้การอธิบายทางเลือกเชิงเหตุผลได้ หากแต่แนวทางการเลือกเชิงเหตุผลจำเป็นต้องขยายขอบเขตในการทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมของปัจเจกเป็นผลมาจากรูปแบบที่หลากหลายของแรงจูงใจ เช่น กระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนหรือเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่น และมีกระบวนการตัดสินใจหลากหลายประเภทหลายรูปแบบ ทั้งการใช้อรรถประโยชน์สูงสุดและหลักการเชิงคุณธรรม ในบางสถานการณ์การคำนึงถึงประโยชน์ของตนอาจเป็นเงื่อนไขสำคัญในการแสดงพฤติกรรม แต่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันหลักการอื่นๆ อาจกลายเป็นหลักการเด่นได้

5. การวิพากษ์และอภิปรายปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล

ทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล อธิบายสังคมทั้งสังคมโดยมีพื้นฐานในการทำความเข้าใจวิธีการเลือกของปัจเจกบุคคล กระบวนทัศน์นี้มองว่าการกระทำของมนุษย์ล้วนมาจากความตั้งใจ ซึ่งมีเป้าหมายเป็นอรรถประโยชน์สูงสุดและผลที่ได้จะสะท้อนออกมาตามความตั้งใจด้วย (Little, 1991) การอธิบายด้วยกระบวนทัศน์นี้ได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะพฤติกรรมการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ ประเด็นทางการเมือง แต่ทว่าฐานคติของกระบวนทัศน์นี้บ่อยครั้งไม่ได้อธิบายผลลัพธ์ได้อย่างที่ตั้งใจไว้โดยเฉพาะกับประเด็นการตัดสินใจที่ซับซ้อนละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับศีลธรรม เนื่องจากผลลัพธ์ของการตัดสินใจของมนุษย์มักไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลหรือความตั้งใจ (unintended consequences) ไม่ต้องการให้เกิดอย่างนั้นแต่เหตุการณ์หรือผลลัพธ์กลับเกิดขึ้นเหมือนที่สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้หญิงทำแท้งที่ต่างบอกกล่าวว่าคุณไม่ได้มีความปรารถนาหรือตั้งใจที่จะยุติครรภ์ แต่ผลลัพธ์สุดท้ายกลับเลือกที่จะกระทำด้วยการอ้างเหตุผลต่างๆ

นอกจากนั้นทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผลยังมีข้อจำกัดในตัวเองตรงที่พยายามสร้างกฎในการอธิบายที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมรอบด้านและสังเกตได้ในเชิงประจักษ์หรือเป็นสามัญการ ผ่านการอธิบายการกระทำของบุคคล เนื่องจากกระบวนทัศน์นี้ยึดแนวทางของปรัชญาวิทยาศาสตร์แบบปฏิฐานนิยม ที่สรุปการกระทำของมนุษย์ทุกคนว่าต่างล้วนมีเจตนาหรือมีความต้องการอรรถประโยชน์สูงสุด

อย่างไรก็ตามจากการนำเสนอในบทความนี้ สะท้อนให้เห็นว่าการกระทำหรือการตัดสินใจของมนุษย์ไม่ได้คิดถึงอรรถประโยชน์สูงสุดตามกรอบคิดทางเศรษฐศาสตร์เสมอไป มนุษย์อาจจะยอมสละหรือเลือกกระทำเพื่อผลทางด้านศีลธรรม จริยธรรม หรือเพื่อให้คนอื่นมีความสุขในขณะที่ตนเองต้องยอมสละและทุกข์ใจ เช่น ยอมทำแท้งเพื่อให้คนอื่นมีความสุข ไม่ว่าจะฝ่ายชาย ครอบครัว คนรอบข้าง โดยที่ตนเองแบกความทุกข์ความรู้สึกผิดไว้เพียงผู้เดียว นอกจากนี้ทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผลยังมองพฤติกรรมกลุ่มหรือสังคม (collective action) การอธิบายผลของกลุ่มว่าเป็นผลรวมจากปัจเจกบุคคล ซึ่งในความเป็นจริงปัจเจกแต่ละคนอาจจะคิดต่างกัน มีรสนิยมต่างกัน มีภูมิหลังทางครอบครัว มีประสบการณ์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงเพียงแต่มาอยู่ในสังคมเดียวกัน

จากข้อวิพากษ์แสดงถึงจุดอ่อนของทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล ที่พยายามอธิบายการตัดสินใจหรือการเลือกของบุคคลบนฐานคติที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เหตุผลในการตัดสินใจโดยมีเป้าหมายเพื่อสนองต่ออรรถประโยชน์สูงสุด โดยไม่ได้มองจากสภาพความเป็นจริงและมองข้ามบริบททางสังคมที่มีผลต่อมนุษย์ในสังคมนั้น นักวิชาการจึงได้เสนอโครงสร้างในการอธิบายการตัดสินใจที่ซับซ้อนขึ้นเพื่อขยายขอบเขตความรู้และการอธิบายที่เหมาะสมกับ

ปรากฏการณ์ในสังคมมากยิ่งขึ้น โดยการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม บริบทของสังคม ความเชื่อ อารมณ์ จิตใจ และความผูกพัน มาประกอบร่างเพื่ออธิบายและทำความเข้าใจ แนวทางเช่นนี้ จึงเป็นหนทางที่จะช่วยเข้าถึงแก่นแท้ของเหตุผลในการกระทำที่เกิดขึ้นในสังคมได้ดียิ่งขึ้น

6. บทสรุป

จากการอธิบายถึงแนวทางของภววิทยา ญาณวิทยา และวิธีวิทยาในช่วงแรกของ บทความ ได้แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานของปรัชญาในการทำความเข้าใจจุดยืนทางปรัชญาในการ มองปัญหาหรือปรากฏการณ์ทางสังคม เช่นเดียวกับกันกระบวนทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผล การ อธิบายของกระบวนทัศน์นี้เป็นไปตามกฎที่สร้างขึ้นมาจากการนิรนัย การอธิบายปรากฏการณ์ ทางสังคมมาจากพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ในระดับปัจเจก กระบวนทัศน์นี้ต้องการ สร้างทฤษฎี การอธิบายที่ทรงพลัง รอบด้านและอธิบายได้ทั่วไป ตามหลักของปรัชญาแบบ ปฏิฐานนิยม โดยมีเป้าหมายเพื่อสามารถอธิบายและทำนายพฤติกรรมของมนุษย์จากแบบแผน ที่ปรากฏว่าทุกคนจะกระทำเหมือนกันภายใต้เงื่อนไขหนึ่ง

กระบวนทัศน์ทางเลือกเชิงเหตุผลมีฐานคติเรื่องการตัดสินใจบนพื้นฐานการบรรลุ อรรถประโยชน์และความพึงพอใจสูงสุด มากกว่าการให้ความสนใจเรื่องคุณธรรม ดังนั้น การอธิบายจึงได้ผลดีเฉพาะกับพฤติกรรมของมนุษย์ในเชิงเศรษฐกิจ การตัดสินใจที่คำนึงถึง อรรถประโยชน์ การตัดสินใจทางการเมือง นโยบายของกลุ่ม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความ พยายามของนักทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล มองการตัดสินใจของปัจเจกโดยยึดโยงเข้ากับ เหตุผลเชิงเศรษฐกิจไม่สามารถอธิบายผลลัพธ์ได้อย่างน่าพอใจ เนื่องจากการตัดสินใจของ มนุษย์มักไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของเหตุผล อีกทั้งอารมณ์ของคนเต็มไปด้วยความขัดแย้งที่ไร้ ตรรกะ ดังนั้นการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การทำแท้งของผู้หญิงในสังคม จึง จำเป็นต้องอาศัยการอธิบายด้วยเหตุผลเชิงคุณธรรมและความผูกพัน ที่ว่าด้วยศาสตร์ของ พุทธิปัญญาเข้ามาช่วยขยายขอบเขตของการทำความเข้าใจเหตุผลและการเลือกของบุคคล วิธีการนี้จะช่วยทำให้นักวิชาการและผู้ใฝ่รู้สามารถเข้าถึงสาระตะของการตัดสินใจได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง/References

- กัญญาภักดิ์ แม็กกี้. (2561). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับประโยชน์นิยมต่อการแก้ปัญหา
การทำแท้ง. *วารสารศึกษาศาสตร์ มจร*, 6(1), 415-426.
- กัลยา โกมุตสุทธิ. (2521). ผู้ป่วยเนื่องจากการล้าล่าทำแท้งที่รับไว้รักษาในโรงพยาบาลศิริราช
ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการล้าล่าทำแท้งในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์.
- จรรยา แก้วใจบุญ. (2560). ปัจจัยทำนายการดำรงการตั้งครรภ์หรือยุติการตั้งครรภ์: ทศนะของ
วัยรุ่น. *Journal of Nursing, Public Health, and Education*. 18(2), 113-126.
- นภาพรณัฏ หวานนท์. (2539). การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์และการยุติการตั้งครรภ์: ประเด็นท้าทาย
นโยบายการให้บริการของรัฐ. *วารสารการวิจัยระบบสาธารณสุข*, 1, 45-54.
- นิรันดร์ โกมล. (2553). *ประสบการณ์ชีวิตของวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาภายหลังการทำแท้ง
แบบผิดกฎหมาย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- บุญมณี ยี่หะมะ. (2543). *ทฤษฎีการตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory): อีกหนึ่ง
ความพยายามของสังคมศาสตร์ที่จะเป็นวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปวีณภัทร นริธันตีวัฒน์, และขวัญใจ เพทายประกายเพชร. (2559). การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์
และการทำแท้ง: แนวทางป้องกันสำหรับวัยรุ่น. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี
กรุงเทพ*, 32(2), 133-146.
- พัชรินทร์ ชำศิริพงษ์. (2562). การทำแท้งที่ผิดกฎหมายในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์
วิชาการ*, 12(1), 197-214.
- พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2557). *ปรัชญาสังคมศาสตร์: การอธิบายทางสังคมรากฐาน
สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 1). ห้างหุ้นส่วนจำกัดบางกอกบลิ๊ก.
กรุงเทพมหานคร.
- พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2559). วิพากษ์การอธิบายทางเลือกเชิงเหตุผล. *วารสารเศรษฐศาสตร์
การเมือง*, 1(1), 149-181.
- มาลี เกื้อนพกุล, ทศพร เรืองกฤษ, และพัชรา อุบลสวัสดิ์. (2557). การตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมของ
วัยรุ่น: เหตุผลที่ไม่ยุติการตั้งครรภ์. *Journal of health science research*, 7(1), 38-49.
- วรางคณา ชัชเวช, ศศิกานต์ กาละ, สุรีย์พร กฤษเจริญ, วัชรวิ จงไพบูลย์พัฒนะ, และกัลยาณี
บุญสิน (2555). การพัฒนารูปแบบการเตรียมตัวเพื่อการคลอดสำหรับสตรีตั้งครรภ์
และผู้ช่วยเหลือ. *สงขลานครินทร์เวชสาร*, 30(3), 143-151.

- วิสูตร ฟองศิริไพบูลย์. (2551). แพทย์ยุติการตั้งครรภ์ (ทำแท้ง) ใให้กับหญิงภายใต้เงื่อนไขที่
แพทยสภากำหนด: กฎเกณฑ์ทันสมัยที่แพทย์ไทยทุกคนต้องรู้. *เวชบันทึกศิริราช*, 1(2),
114-123.
- วอริ โสมินทุ. (2559). การยุติการตั้งครรภ์: มุมมองของบุคลากรทางการศึกษา. *Journal of
Educational Administration, Silpakorn University*, 7(1), 248-257.
- ศานต์ฤทัย สาเพิ่มทรัพย์, และสมสุข หินวิมาน. (2561). การสร้างความหมายของผู้หญิงทำแท้ง
ผ่านภาพ ตัวแทนในภาพยนตร์ไทย. *Journal of Communication Arts*, 37(3), 81-88.
- สังคม ฮอหรินทร์. (2554). การทำแท้งกับกฎหมายแห่งกรรมตามหลักพุทธศาสนาและกฎหมาย. *AU
Law Journal*, 2(1).
- สุทธิรักษ์ นภาพันท์, และสมหวัง แก้วสุฟอง. (2559). การศึกษาวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์เรื่อง
การยุติการตั้งครรภ์ 43 ตามหลังการวินิจฉัยก่อนคลอด. *Journal of Buddhist Studies*,
7(2), 43-53.
- สุวัฒน์ จันทรวงศ์. (2525). *การทำแท้งกับปัญหาทางการแพทย์และสังคม*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น.
สุสันหา ยิ้มแย้ม, สุจิตรา เทียนสวัสดิ์, และอำไพ จารุวัชรพาณิชย์กุล. (2555). พฤติกรรมเสี่ยง
ทางเพศและการตั้งครรภ์ที่ไม่ได้วางแผนของสตรีในสถานประกอบการในเขตเมือง
ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. *Nursing Journal*, 39(1), 10-22.
- อรรถสิทธิ์ สุนาโท. (2553). มุมมองทางปรัชญาเกี่ยวกับปัญหาการทำแท้งในสังคมไทย. *วารสาร
ศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 5(10), 79-92.
- Bhaskar, R. (1975). Feyerabend and bachelard: two philosophies of science. *New Left
Review*, 94(3), 31-55.
- Bhaskar, R. (1975). Forms of Realism. *Philosophica*. 15(1).
- Elster, J. (1991). *Nuts and Bolts: For the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University
Press.
- Elster, J. (1991). Rationality and social norms. *European Journal of Sociology/Archives
Europeennes de Sociologie*, 32(1), 109-129.
- Elster, J. (Ed.). (1986). *Rational choice*. NYU Press.
- Fay, B. (1996). *Contemporary philosophy of social science: A multicultural approach*, (1).
Oxford: Blackwell.
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it
can succeed again*. Cambridge university press.

- Gordon, M. (1991). *Abortion: How do we really choose? In Good boys and dead girls: And other essays*. New York: Penguin
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2, 163-194.
- Little, D. (1991). *Varieties of social explanation*. Boulder: Westview Press.
- Outhwaite, W. (1999). The myth of modernist method. *European Journal of Social Theory*, 2(1), 5-25.
- Ostrom, V., & Ostrom, E. (1971). Public choice: A different approach to the study of public administration. *Public Administration Review*, 31(2), 203-216.
- Rosenberg, A. (2011). *Philosophy of science: A contemporary introduction*. Routledge.
- Sen, A. (1982). *Choice, Welfare and Measurement*. Oxford: Basil Blackwell.
- Smith, B. (2012). *Ontology*. In *The furniture of the world* (pp. 47-68). Brill Rodopi.